

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 64.700.010
Харківського національного університету внутрішніх
(61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27)*

**ВІДГУК
ОПОНЕНТА**

**- доктора юридичних наук, доцента Теремецького Владислава Івановича
на дисертацію Зайця Костянтина Дмитровича
«МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ»
на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. На сьогодні в Україні спостерігається стрімкий ріст шахрайств у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Особливо відчувається проникнення шахрайства до сфери підприємницької діяльності: інвестиційної (заволодіння шахрайським шляхом коштів, вкладених у будівництво об'єктів нерухомості), довірчої, страхової, банківської (підробка банківських карток). При цьому злочинні прояви характеризується зміною форм, видів і способів. Це ставить перед наукою та правоохоронною діяльністю завдання розробити нові підходи до боротьби з таким видом кримінального правопорушення як шахрайство, вирішити організаційно-правові питання, що виникають процесі розслідування злочинів вказаної категорії, чому має передувати оптимальне планування, управління, ефективна тактика розслідування та належне правове забезпечення протидії злочинним проявам і вжиття ефективних заходів, що відповідають сучасним тенденціям. Крім того, пошук нових механізмів та інструментів протидії шахрайству зумовлює потребу в інтеграції та синтезі знань про нього за допомогою використання сукупності сучасних загальних та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання.

Саме у цьому контексті актуальним є науково-теоретичне дослідження криміналістичної інформаційної моделі шахрайства, як основи розбудови методики розслідування, що ґрунтується на кримінально-правовій характеристиці цього злочину, вивчення окремих елементів механізму вчинення шахрайств, з'ясування особливостей процесу доказування злочинів цієї категорії, а також порядку відображення у матеріалах кримінального провадження елементів складу кримінального правопорушення.

Дане дослідження дає змогу об'єктивно вивчити й узагальнити основні особливості розвитку й удосконалення методики розслідування шахрайств.

У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи Зайця Костянтина Дмитровича є актуальною і своєчасною та відповідає вимогам сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам, що ставляться до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність насамперед забезпечені:

– професійним вирішенням здобувачем низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом статистичних і аналітичних даних (список використаної літератури включає 233 одиниці);

– відповідністю предметної спрямованості дисертаційного дослідження спеціальності 081 «Право»;

– достатньою географією та кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації здобувача та його науковими публікаціями дозволяє визнати, що мету дослідження досягнуто. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому способі розв'язання конкретних питань теми.

Характеризуючи наукову новизну дослідження слід зазначити, що дисертація є одним із перших в Україні теоретико-правових наукових досліджень, присвячених методиці розслідування шахрайств з урахуванням оновленого національного законодавства.

Зокрема, автором справедливо зауважено, що «шахрайство, будучи пов'язаним із заволодінням чужим майном або придбанням права на нього шляхом обману або зловживання довірою, є надзвичайно гнучким злочином, що швидко пристосовується до соціально-економічних змін в Україні».

У результаті здійсненого дослідження у роботі сформульовано низку положень та висновків, запропонованих особисто дисертантом, до найбільш значущих із яких належать:

1. Дисертантом вперше розкрито кримінально-правову характеристику шахрайства в поєднанні з криміналістичною характеристикою окремих елементів механізму його вчинення, особливостями процесу доказування, а також порядком відображення у матеріалах кримінального провадження елементів складу даного кримінального правопорушення;

2. Автором обґрунтовано доцільність виділення в досудовому розслідуванні шахрайств трьох етапів: 1) приймання і перевірки повідомлень про шахрайства; 2) збирання доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою/особами до її/їх затримання; 3) збирання доказів після затримання і повідомлення особі про підозру. Це перш за все важливо тому, що в окремих

методиках розслідування шахрайств кожен з цих етапів характеризується особливістю з точки зору тактичних завдань і засобів їх вирішення, є більш наближеним до потреб практики і зрозумілим слідчим і співробітникам оперативних підрозділів.

3. Варто відзначити, що здобувачем вперше розроблено криміналістичну класифікацію шахрайств за видом правових відносин, що були використані для реалізації схеми обману з метою заволодіння майном потерпілого або його майнових прав, яку покладено в основу розбудови методики їх розслідування, і вперше сформульовано основні положення методики розслідування окремих класифікаційних груп шахрайств, вчинених під оболонкою цивільних правових, адміністративних правових та господарських правових відносин.

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни дійсно має фундаментальне теоретичне та практичне значення, як для криміналістичної науки, так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів юридичної науки (кримінальне право, кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність, судова експертиза).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані та обґрунтовані в дисертаційному дослідженні Зайця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств» можуть бути використані як методологічна основа для проведення подальших наукових досліджень питань, пов'язаних із удосконаленням теорії криміналістичної методики та розроблення підвидових методик розслідування шахрайств.

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та впливають з її основних положень. Дисертант стисло формулює основні результати дослідження.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Зайця Костянтина Дмитровича є самостійним і структурно

завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має визначену саме автором науково-теоретичну та практичну цінність. Теоретична значущість роботи полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні необхідності розвитку й удосконалення методики розслідування шахрайств, а також формулюванні низки теоретичних положень, висновків і практичних пропозицій у цьому напрямі. Практична значущість отриманих результатів полягає у тому, що викладені в дисертації положення можуть бути використані у науково-дослідній сфері — як основа для подальшого вивчення методики розслідування шахрайств; правотворчості — під час опрацювання примітки до статті 190 Кримінального кодексу України щодо встановлення єдиного розуміння основних термінів диспозиції даної норми; практичній діяльності — з метою підвищення ефективності розслідування шахрайств (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність ГУНП Харківської області від 16.12.2019 р.*); освітньому процесі — під час підготовки текстів фондкових лекцій, підручників, навчальних посібників (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 06.09.2019 р.*).

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні наукові положення і висновки дисертації повно висвітлено у 10-ти наукових працях, що наведені в анотації та які були зараховані за темою дисертації, 4 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному періодичному науковому виданні держави країн Європейського Союзу (Польська Республіка), 5 тезах наукових доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 196 сторінок. Перелік використаних джерел містить 233 найменувань.

Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи теоретико-правову, наукову, практичну значимість дисертації Зайця Костянтина Дмитровича, її актуальність, наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для подальшого розвитку й удосконалення методики розслідування шахрайств, необхідно наголосити, що окремі положення дисертації є дискусійними, непереконливими або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловлення таких зауважень:

1. Запропонована автором криміналістична класифікація шахрайств побудована на підставі характеру суспільно-правових відносин, використаних злочинцем для здійснення обману чи зловживання довірою при заволодінні майном або правом на нього. За цим критерієм диференційовано шахрайства, що вчиняються під оболонкою цивільних правових відносин і побутових угод, адміністративних правових відносин та господарських правових відносин. Проте

в криміналістиці застосовуються й інші підстави класифікації кримінальних правопорушень, у тому числі шахрайств. Наприклад, класифікація за ознаками суб'єкта злочину, суб'єктивної сторони, місця вчинення злочину тощо, які не використовувались дисертантом, що потребує додаткових пояснень.

2. Розроблена здобувачем криміналістична характеристика окремих груп шахрайств представлена в описовій формі та не враховує кореляційні зв'язки між окремими її елементами (способами, слідами тощо). Вбачається, що визначення таких зв'язків значно підвищило б практичну цінність зазначеної складової частини досліджуваної методики розслідування.

3. Формуючи рекомендації з розслідування шахрайств, автор визначає тактичні завдання слідчого та алгоритми їх вирішення на таких етапах: 1) приймання і перевірка повідомлення про шахрайства, робота з потерпілою особою; 2) збір доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою до її затримання; 3) збір доказів після затримання і повідомлення підозри особі, що причетна до вчинення шахрайства. При цьому не пояснено як співвідносяться тактичні завдання розслідування та предмет доказування за цією категорією кримінальних проваджень, а також як розмежується перший і другий етапи розслідування.

4. Процес розслідування такого злочину, як шахрайство, у багатьох випадках потребує проведення комплексів слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на вирішення проміжних завдань слідства. Незважаючи на це, в дисертації залишено поза увагою специфіку організації та проведення тактичних операцій під час досудового розслідування шахрайств.

Однак вказані зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи або є дискусійними та такими, що не знижують достатньо високого рівня і позитивної характеристики дисертаційного дослідження Зайця Костянтина Дмитровича.

Загальний висновок.

1. Дисертація Зайця К.Д. на тему «Методика розслідування шахрайств» є завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертантом у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора в юридичну науку.

2. За своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів дисертація Зайця Костянтина Дмитровича на тему «Методика розслідування шахрайств» повністю відповідає вимогам пунктів 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її автор – Заяць Костянтин Дмитрович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОПОНЕНТ –

**доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
професор кафедри цивільного
права та процесу
Тернопільського національного
економічного університету**

В.І. Теремецький